

Liminala metaforer och gränsarbete i den högre skolan

Kulturstudier och gränsernas mening

Per-Anders Forstorp

LIMINAL METAPHORS AND BOUNDARY WORK IN HIGHER EDUCATION. CULTURAL STUDIES AND THE MEANING OF BOUNDARIES. Boundaries and boundary crossing are important dimensions of contemporary science. Perhaps more than in any other area of study, these dimensions play a role in the field of cultural studies. Being a fairly young and still developing field, cultural studies was founded on and to some extent still retain a spirit, at least rhetorically, of resistance, rebellion and political engagement. Needless to say, any field that aspires to a status within the world of academe has to accommodate to some of its conventions and expectations. In this article, the field of cultural studies is the example put forward in an analysis of the metaphors of liminality that are used within it. Three different proponents of cultural studies are identified which roughly equate with a development within the field: political engagement rather than academic discipline; discursive formations; and communication central.

Keywords: cultural studies, boundary work, liminal metaphors, higher education.

Inom vissa områden av vetenskapen och den högre utbildningen spelar gränserna en särskilt stor roll. Kulturstudier är ett sådant område där gränserna har stor betydelse och där det snarast innebär att gränserna

bör överskridas. Området utgör ett exempel på samtidens upptagenhet av gränsöverskridanden. Gränsöverskridandet sker genom ”gränsarbete” och med hjälp av metaforer som beskriver olika gränstillstånd, liminala metaforer. I den följande beskrivningen skall jag titta närmare på ett exempel på gränsöverskridande gränsarbete i vad jag kallar ”den högre skolan”. I analysen närmar jag mig en förståelse av gränsöverskridandets villkor och logik. Uttrycket ”den högre skolan” syftar dels på att det handlar om högre utbildning och forskning och dels om att det sker på en hög nivå i betydelsen en sofistikerad och strategiskt medveten nivå.

Kunskapens dynamik

Gränsöverskridandet tar ofta, men inte enbart, fasta på de dynamiska egenskaperna i kunskapsbildningen. Man vill med gränsöverskridandet söka sig till nya territorier, eller kombinera kunskapsområden på ett medvetet sätt. För att presentera några villkor för detta utbildningsvetenskapliga tema kan vi vända oss till idéhistoria, kunskaps-sociologi och vetenskapsteori. Detta är inte platsen att gå in på djupet i sådana diskussioner, men vi kan åtminstone, för överblickens skull, urskilja fyra huvudsakliga teorier när det gäller kunskapens dynamik. Den första är absolut, den andra förknippas med den positivistiska kunskapssynen, den tredje med den som baseras på paradigm och revolutionära förändringar och den fjärde med synen på kunskapens ständiga förändring.

(1) Synsättet att kunskapen är absolut och oföränderlig har i olika historiska skeden varit gällande, men i Västerlandet har den sedan den vetenskapliga revolutionen och Upplysningen varit på nedåtgående. Denna position är företrädd bland dem som har en absolutistisk syn, men även hos dem som med utgångspunkt från någon av de andra modellerna söker att förstärka elementet av säkerhet och giltighet i kunskapen. (2) Synsättet att kunskapen, motiverad av magiska eller religiösa system, är en och densamma var det utgångsläge som upplysningstänkandet och senare positivismen reagerade emot. Man beskrev istället hur kunskapen utvecklas successivt genom att ny kunskap progressivt läggs till den gamla. Man ser den vetenskapliga kunskapen som ett gemensamt förråd av vetande som ackumuleras och fortlöpande raffineras. En sådan kunskapssyn gör det möjligt att betrakta kunskapsbildningen som en process där man kan lära sig mera genom att internalisera en allt större del av det ackumulerade förrådet, men även att behärska användningen av denna kunskap. Kunskapssynen bygger på både kvantitet och kvalitet.

(3) En idag allmänt erkänd syn på kunskapens dynamik är den som efter Thomas Kuhn betraktar kunskapsdynamiken diskontinuerligt som ett förlopp som ibland avbryts av revolutioner där ett nytt paradigm ersätter det gamla. Lärandet innebär, enligt detta synsätt, att man tillägnar sig den gällande kunskapen, men man förbereds också för att kunskapen kan förändras. Denna kunskapssyn bottenar bland annat i den gestaltpsykologiska teoribildningen. En av dess pionjärer Wolfgang Köhler (1887–1967) säger sålunda om kunskapsbildningen:

It would be interesting to inquire how many times essential advances in science have first been made possible by the fact that the boundaries of specific disciplines were *not* respected ... Trespassing is one of the most successful techniques in science (Köhler 1940, s 115–116, *emfas i original*).

(4) En fjärde möjlig kunskapssyn som ibland framskymtar i debatten är förnekandet av kunskapens systematiska kontinuitet, det vill säga synen att kunskapen är ständigt föränderlig. Även om kunskapen tillfälligt går att låsa fast så är detta endast ögonblicksbilder som upphör att gälla så snart kunskapen ska reproduceras. Detta synsätt är vanligt bland dem som radikalt kritiserar framstegstanken.

På olika sätt finns förändringsperspektiv inbyggda i alla dessa kunskapssyner. Vad vissa av dessa kunskapssyner ytterligare har gemensamt är att det råder ett ömsesidigt samspel mellan variation och förnyelse. Det positivistiska perspektivet ser traditionen som en grund där det nya läggs till det gamla. Den kunskapssyn som förknippas med Kuhn ser ömsesidigheten mellan det gamla och det nya i mer dramatiska termer. Traditionen spelar en stor roll inom själva paradigmen, men i en vetenskaplig revolution som leder till ett paradigmskifte diskvalificeras på ett mer radikalt sätt den traditionella kunskapen. Den blir helt enkelt ogiltig då den är omöjlig att förena med det nya. Det fjärde perspektivet gör det helt otänkbart att ens se en systematisk kontinuitet i kunskapsbildningen, eftersom denna ständigt förändras och är beroende av perspektiv.

Det bör förstas påpekas att några av dessa kunskapssyner huvudsakligen finns representerade inom det naturvetenskapliga området och som vetenskapsteoretiska modeller bygger de huvudsakligen på sådan kunskapsbildning. Både idén om den successiva kumulationen och det radikala paradigmskiftet finns representerade även inom humaniora och samhällsvetenskap, men på annorlunda sätt. Det fjärde perspektivet kanske enbart finns representerad i de sistnämnda. Ett ganska allmänt synsätt inom de senare traditionerna är synen på kunskapens dynamik som kopplad till generationer och historisk utveck-

ling. Varje generation tycks ha behov av att återerövra den ”givna” kunskapen och detta kan leda till att den konsolideras och eller att den diskvalificeras. Man introducerar således ett cykliskt förlopp i dynamiken där varje generations behov av att återerövra kunskapen och traditionen kan leda i en eller annan riktning.

Kunskapen kan, mycket grovt sett, uppfattas som relativt stabil och permanent eller som ständigt föränderlig och utbytbar. I praktiken samvarierar dock behovet av reproduktion av det som uppfattas vara relativt stabilt med behovet av den ständiga förnyelsen. Och i varje förnyelse finns en idé om vad som innebär det stabila och omvänt, vilket tyder på att det finns en dialektisk relation mellan dessa dimensioner. Många skiftande förhållningssätt till kunskap och kunskapsproduktion föreligger inom den högre utbildningens olika vetenskapsområden och discipliner. Man kan med Lars Ingelstam (2004) tala om förekomsten av olika parallellt existerande kunskapskulturer. Han utvecklar begreppet efter E Doyle McCarthys (1996) *Knowledge as Culture*. Detta sätt att se på kunskapskulturer presenterar en mångfald där alla dessa perspektiv ges viss legitimitet samtidigt som kunskapsanspråken kan förstås i ljuset av de specifika behov som föreligger. Det är inte enbart en enda eller två syner som skall gälla, utan det finns flera. De sju kunskapskulturer som Ingelstam nämner är fysisk naturvetenskap, teknik som kunskapskultur, matematiken, samhällsvetenskap, humaniora (med kultur och kulturvetenskap), miljö samt informationssamhället som en särpräglad kunskapskultur.

En aspekt av kunskapens dynamik som kan uppmärksammas är själva betoningen på dess höga värdering av föränderligheten. Sedan andra världskriget och utvecklingen med den militärindustriella forskningen och behaviorismen som några viktiga förklaringar, har ”nyheter”, ”innovationer” och ”förändringar” fått ett gradvis ökande egenvärde inom den högre utbildningen. Begrepp som ”innovation” och ”förändring” relaterat till den högre utbildningen har blivit självklara fenomen både inom myndigheters utbildningspolicy och hos kommersiella förlag. Utvecklingen accentuerades från 1970-talet och begreppen som syftade på ”förändring” kom att bli ledstjärnor i den utbildningspolitiska vokabulären under 1980-talet, menar de två brittiska forskarna Andrew Hannan och Harold Silver.

They were used as headings in national reports, were fundamental to government department and agency initiatives in information technology and in teaching and learning. They appeared in institutional contexts sometimes as keys to solving urgent financial and other problems, or in relation to

student recruitment and diversification [...] This kind of discussion of the meanings of innovation centred particularly on strategies for successful industrial and commercial performance in an increasingly competitive market-place (Hannan & Silver 2000, s 10).

Det är ingen överdrift att säga att villkoren för kunskapsbildningen i dagens samhälle i stora drag liknar den som råder på en marknad (Idvall & Schoug 2003, Thrift 2005). Både för forskning och högre utbildning gäller konkurrensutsättning och köp och sälj-ideologin när man skall konkurrera om studenter och forskningsmedel. Studenter skall rekryteras genom marknadsföring och högskolorna kan kvittera ut maximalt med pengar ju närmare deras egen rekrytering och examinationsfrekvens når de uppställda målen. Forskningsmedel söks i hård konkurrens både nationellt och internationellt. Här kommer marknadsaspekter som resultatstyrning, marknadsföring, ekonomi och resurstilldelning in (Schoug, denna volym). En av de faktorer som spelar in när det gäller hävdandet av kunskapsbildningen, både i forskning och högre utbildning, på en marknad, är kunskapens dynamik. Den som lyckas lansera sin kunskap som ”ny” spelar på den innovationslogik som i allmänhet styr utvecklingen av marknader och som dominerat synen på pedagogisk utveckling sedan drygt femtio år. Därför blir gränsdragningar mellan det nya och det gamla särskilt viktiga att analysera.

Det gamla och det nya

En av de allra vanligaste förändringsdimensionerna som påtalas i samband med högre utbildning och forskning är distinktionerna mellan det gamla och det nya. I själva begreppen ”innovation” och ”förändring” finns en kraftfull värdering av målen, visionerna och det som skall komma i framtiden på bekostnad av det som redan finns. Den dominerande pedagogiska trend som värderar ”förändring” (jfr ovan) bildar en fond för alla konkreta förslag som gör anspråk på att presentera något nytt. Det finns, som vi sett, viktiga motiv för att utpeka kunskapens förändringar i syfte att presentera behovet av ny kunskap. Och det ligger något tilltalande men också tautologiskt i detta: Om man skall lansera ny kunskap som ”ny” så gör man klokt i att lansera denna som ”ny”. Nyhetsvärderingen har stor betydelse inte bara i medierna utan även i vetenskapen. Dessa motiv för förändring kan strategiskt vara kopplade till marknaden för högre utbildning och forskning och kan handla om positionering, bevakning av marknadsandelar, konkurrens, överlevnad, eller helt enkelt som

uttryck för en vilja att ”synas” för att hävda det egna projektet. Viljan att veta samspelar med viljan till makt. Motiven för förändring i sådana verksamheter som marknadsföring, ansökningar om forskningsmedel och universitetens tre- eller femåriga forskningsvisioner är givetvis förstärkta av själva de krav som råder inom den specifika verksamhetstypen. Därför skall de tillspetsade distinktionerna mellan gammalt och nytt inte alltid tas för bokstavligt, men de är likväl uttryck som ofta används i officiella dokument som vänder sig till studenter, finansiärer och statsmakter. Det finns en allmän medvetenhet om att forskningsansökningar är en speciell genre för sig och att det som skrivs i en forskningsplan inte exakt måste motsvaras av det som själva forskningen tar upp. På samma sätt finns det en medvetenhet om att en del av det som uttrycks i marknadsföring riktade till studenter inte alltid är enbart sakligt, utan även innehåller lite sockrade uppgifter i syfte att vara lockande (Fairclough 1995, Shumar 1997, Kirp 2003).

Kunskapens nyanserade konsolidering, förändring och förskjutning leder dock ofta till olika former av förenklade distinktioner där det gamla och det nya polariseras i relation till varandra. Legitimeringen av kunskapsproduktionen bygger på uppfattningen att det är något som vi inte vet eller förstår tillräckligt bra. I många fall är det ju också på det sättet och med forskningens drivkraft att skapa kunskap om det vi inte redan vet finns det förstås mycket fog för en sådan argumentation. Den gamla kunskapen må vara insiktsfull och viktig i historiskt perspektiv, men i ljuset av de nya frågor och krav som ställs och i medvetande om att kunskapen måste ”tala till” vår tid är den otillräcklig och måste ersättas av något nytt. Den övergripande dynamik som bygger på dialektiken mellan gammalt och nytt, mellan det vi vet och det vi inte vet, mellan det stabila och det föränderliga är en ytterst fundamental aspekt av presentationen av kunskapsproduktionen. Själva förändringen av kunskapen blir ofta ett generellt egenvärde som styr visionen av hur kunskapsproduktionen ska gå till.

Att skriva en ansökan, att presentera en bokidé för ett kommersiellt förlag, att formulera en forskningsvision för ett universitet, eller att marknadsföra utbildningsprogram är alla verksamheter som bygger på marknadsföringens och mottagaranpassningens logik. Det är i sådana sammanhang inte fel att vara tillspetsad, djärv och att frestande anspela på läsarens förväntningar. När det handlar om kunskapssyn kan det gamla klart diskvalificeras och det nya och rentav ”unika” eller ”excellenta” kan lyftas fram som det enda rätta (Schoug, denna volym). Sådana genrer för marknadsföring skall skiljas från de retoriska normer som råder för vetenskaplig presentation inom olika kunskapsområden.

I sammanhang där detta görs värderas den nya kunskapen mycket högre än den gamla samtidigt som den gamla kunskapen är en förutsättning för att bedriva det nya projektet. Den gamla kunskapen kan visserligen beskrivas värnadsfullt och dess fortsatta giltighet kan demonstreras, men i relation till det nya som antas komma är den otillräcklig. Om det gamla vore tillräckligt skulle ju verksamhetens framåtsyftande rörelse inte lika effektivt kunna motiveras. Kriterier som kan användas i sådana sammanhang är att kunskapen är ”ny”, ”innovativ” och ”kreativ”, men den kan också vara ”nyttig”, ”relevant”, ”viktig” och ”effektiv”. I ljuset av att den högre utbildningen överlag är orienterad mot förändring framstår användningen av sådana begrepp som helt logiska.

Att det ”nya” idag värderas högt i kunskapsproduktionens logik är ingen direkt nyhet bara för de pedagogiska trenderna efter andra världskriget och sekelskiftet 1900/2000, utan det är kopplat till framväxten av framstegstanken i Västerlandet från 1700-talet och framåt (Liedman 1999, s 519f). Det är heller inte så märkligt med tanke på att den logik som styr kunskapsutveckling ofta är kopplad till marknaden och den kapitalistiska logiken där innovationer framställs som den viktiga motorn i produktionen. Värderingen av det nya är också knuten till en syn på kunskap som har en kumulativ, revolutionär eller ständigt föränderlig karaktär (jfr ovan). Vi skulle bli förvånade idag om kunskapsbildningen enbart motiverades med att bättre kunna det som vi redan anser oss veta, det skulle förknippas med bakåtsträvande.

Framstegstänkandet är intimt förknippat med idealet om ett *vita activa*, ett aktivt liv. Men det är en bestämd art av aktivitet, den målinriktade, den projektstyrda, som hyllas. Framstegstanken är typisk för den ständigt framåtsträvande – den *faustiska* – människan, för att använda Oswald Spenglers uttryck. Den passar väl in i schablonbilden av västerlänningen (Liedman 1999, s 521, emfas i original).

Sven-Eric Liedman menar, i likhet med många andra, att framstegstanken spelar en mycket viktig roll i modernitetens utveckling. Han härleder dess tidigt moderna historia till Bacon och Descartes, Condorcet och Kant och pekar ut dess grundläggande inslag: ”övertygelsen att människan avsiktligt och av egen kraft – genom sitt förnuft, sina kunskaper, sin företagsamhet – kan förändra natur och samhälle” (Liedman, s 521–522, emfas borttagen). Framstegstanken står i opposition till civilisationskritiken, men bägge dessa attityder till kunskapsutveckling använder sig av distinktionen mellan det gamla

och det nya i kunskapen. De förra vill lyfta fram det nya på bekostnad av det gamla, de senare vill försvara det gamla under hotet från det nya. Att skapa distinktioner mellan det gamla och det nya är en viktig del i gränsarbetet och är som sådant ingenting nytt. Det jag snarare vill peka på är att själva sätten att formulera gränsarbetet är ett viktigt analytiskt objekt i studiet av högre utbildning och vetenskap.

Gränsarbete och liminala metaforer

I olika skeden av kunskapsproduktionens dynamik och som effekt av olika vetenskapsinterna och -externa faktorer spelar förändringen och gränsöverskridandet en relativt stor roll och då tycks positionerna i denna dialektik bli accentuerade. Man kan säga att legitimeringen av kunskapsproduktionen innebär en form av gränsarbete ("boundary work" efter Klein 1996, Gieryn 1999, Becher & Trowler 2001) där positionerna både förtydligas och utmanas samtidigt som olika objekt och aktörer etableras. Sådant "gränsarbete" omtalas ofta med hjälp av liminala metaforer som vi sett prov på ovan, som "gammalt" och "nytt" men även metaforer av typen "förändring", "djup", "längd", "bredd", "gränser", "crossing borders", "gränsöverskridande", etcetera. Förändringsarbetet förstärks av samtidsdiagnoser och omvärldsanalyser av de sociala, temporala och spatiala förändringarna som verksamheten står inför eller som på ett strukturellt plan påverkar samhället och kunskapsbildningen kring detta. Betoningen på förändring och den höga värderingen av det nya i innovationer skapar ett högt tempo för kunskapsbildningen där man kan säga att kunskapen åldras snabbare än tidigare (Hylland Eriksen 2001). Lite tillspetsat kan man tala om en kult av det nya och okända.

I en klassisk studie diskuterar Arnold van Gennep (1977, s 11) övergångsriter i tre kategorier baserade på deras respektive positioner i själva övergången. Van Gennep är noga med att påpeka att alla dessa faser inte utvecklas på samma sätt av alla folk och i alla ceremonier, utan det skiftar beroende på om det gäller en begravning, ett äktenskap eller firandet av ett barns födelse. En teoretisk renodling av övergångsriterna omfattar följande tre kategorier: preliminala riter (rites of separation), liminala riter (rites of transition or threshold rites) och postliminala riter (rites of incorporation). Trots att van Genneps typologi över riter huvudsakligen hämtas från klassiska antropologiska och religionsvetenskapliga teman som födelse och död, trolovning och äktenskap, kan vi låna idén om de liminala tillstånden och betrakta dessa även inom ramen för de vetenskapliga gränsdiskurserna.

Exemplet kulturstudier

I detta avsnitt kommer jag att analysera användningen av liminala metaforer i etableringen av fältet kulturstudier (i Sverige och internationellt) som ett exempel på ”gränsarbete” i ”den högre skolan”. Jag kunde också ha valt exempel från naturvetenskap, medicin och teknik eller från områden som miljövetenskap, genusvetenskap, pedagogiskt arbete, socialt arbete eller liknande. Kulturstudier är emellertid ett kunskapsfält där gränser och överhuvudtaget liminala metaforer spelar en mycket stor roll i olika avseenden: för att beskriva en föränderlig värld, för att beskriva de nya förutsättningarna att bedriva kunskapsbildning, som benämning på de hinder som systematiskt måste brytas ner, etcetera.¹ Mer än i andra kunskapsfält kan man säga att gränsernas hantering i kulturstudier både är ett objekt och en metod. Motivet för att välja detta fält är inte att kompromettera eller raljera med det, utan att bidra till förståelsen av hur kunskapssyner etableras och legitimeras genom olika gränsdragningar inom ett område där sådana spelar ovanligt stor roll. På så sätt kan man säga att denna analys också är ett bidrag till den historiografiska förståelsen av kunskapsfältet kulturstudier (Winther Jørgensen kommande).²

Detta är inte platsen att i detalj redogöra för kunskapsfältets framväxt (Hartley 2003, Gibson kommande), men i korthet kan man säga att fältet växte fram i England i mitten av 1950-talet som ett bildningsprojekt i litteraturvetaren och kritikern Frank Raymond Leavis anda. Detta resulterade i två arbeten som räknas som grundläggande, Richard Hoggarts (1957) *The Uses of Literacy* och Raymond Williams (1958) *Culture and Society: 1780–1950*. Under 1970-talet hade det centrum vid Birminghams universitet, Centre for Contemporary Cultural Studies, som Hoggart var med och grundade, sin storhetstid och det var även under denna tid som fältet influerades av franska tänkare som Louis Althusser, Pierre Bourdieu, Michel de Certeau och Michel Foucault. Under 1980-talet påbörjades institutionaliseringen av kunskapsområdet med kurser, forskningscentra, läroböcker, tidskrifter och konferenser i framförallt Europa, USA och Australien. I den följande analysen tar jag fasta på tre olikartade texter om kulturstudier, först Simon Durings (1993) introduktion till *The Cultural Studies Reader*, därefter första kapitlet i Chris Barkers (2000) *Cultural Studies: Theory and Practice* inklusive förordet till denna bok skrivet av Paul Willis. Slutligen använder jag mig av presentationstexten på ACSIS (Advanced Cultural Studies in Sweden, Linköpings universitet) hemsida. I analysen där jag lyfter fram några tydliga särdrag bör vi också ta hänsyn till dessa texters olika sammanhang och verksamhetstyp.

1. Politiskt engagemang hellre än konventionell akademisk disciplin

During beskriver i sin introduktion till *The Cultural Studies Reader* framväxten av cultural studies och fäster speciell vikt vid de skiftande politiska kopplingar som är typiska för fältet. Är cultural studies, detta alltmer populära studieområde, en vetenskaplig disciplin eller ej, frågar han sig och menar att det inte är en akademisk disciplin som andra, det vill säga i den vanliga meningen, för den saknar både väl definierad metodologi och ett klart avgränsat undersökningsfält (s 1) även om dess kunskapsobjekt huvudsakligen är det samtida samhällets kultur. Det märkliga är alltså att detta kunskapsfält saknar några av de egenskaper som kanske är viktigast för en vetenskaplig disciplin, nämligen klart avgränsade metoder och objekt. Likväl är det en disciplin. Han talar i texten om det slags analyser som har utvecklats av "disciplinen" (s 1) och att denna "disciplin" kännetecknas av sitt politiska engagemang (s 2). Disciplinen, som inte är en disciplin i vanlig mening, befinner sig i ständig förändring, dess metoder och objekt går inte att låsa fast:

a discipline continuously shifting its interests and methods (s 20).

Vidare befinner sig disciplinen i ständigt och engagerat samspel med den samtidshistoriska kontexten (s 20).

Det politiska engagemanget är mycket påtagligt i hans beskrivning av de historiska villkoren som möjliggjorde disciplinens framväxt. Från det tidiga skedets kritik av "det socialdemokratiska maktblocket" till den senare kritiken av Thatcherismen, nyliberalismen och globaliseringen. Disciplinen har inte den traditionella hållningen av att vara distanserad till det politiska fältet, utan ger sig in för att påverka, att vara språkrör för de förtryckta och osynliggjorda, samt för att intervensera i olika skeden. Detta politiska engagemang härleder During till Hoggart och Williams som i sina analyser tydligt lyfter fram kulturens politiska dimensioner. Det är rentav så att cultural studies är en politisk kraft vars förespråkare inte kan bortse från maktskillnader i samhället:

Cultural studies insist one cannot just ignore – or accept – division and struggle (s 2).

Ett annat uttryck för det politiska engagemanget är bejakandet av olikheter och den medvetna demystifieringen av meta-diskurser. Disciplinen kan inte vara likgiltig för sin egen ofrånkomliga auktoritet i det intellektuella och politiska samtalet och den vill följaktligen inte heller använda den akademiska plattformen som en privilegierad tribun för att ofrivilligt tysta ner de röster som sällan hörs.

2. Diskursiva formationer i behov av disciplinering

Barkers handbok *Cultural Studies: Theory and Practice* inleds med ett förord av Paul Willis, en av de mest kända företrädarna för Birminghamskolan. Denne talar om kulturstudier som en disciplin, närmare bestämt som en ”icke-disciplinär disciplin” och som exempel på denna form av vetenskap är den, enligt Willis, den första i sitt slag och den utgör det kanske allra största akademiska experimentet (s xx). Kärnan i kulturstudier är ambitionen att finna en ny disciplinär disciplin:

the essence of the nature of cultural studies” ambition to found a new disciplinarity of the disciplines (s xx).

Denna överdisciplinära grund består i ganska lösa förbindelser mellan ”tissue or metaphor”. Willis pendlar mellan att beskriva kulturstudier som en icke-disciplinär disciplin och som en över-disciplin. Denna icke-disciplin kännetecknas av eklekticism och det främsta skälet till detta är att den omgivande världen också är eklektisk. Denna eklekticism är principiell och ställs i kontrast till den teoretiska anarkismen (s xxi). Han försvarar den sammansatta arten av kulturstudier med att disciplinen sålunda efterliknar den omgivande världen:

We are condemned to a kind of eclecticism because of the very eclecticism and indissoluble combinations of the dissimilar in the increasingly complex ‘real’ world around us (s xx).

För att beskriva denna eklekticism räcker det inte med mångvetenskap, det vill säga flera parallella analytiska vägar till samma objekt, utan något mer radikalt behövs. Detta radikala alternativ förklarar han i ytterst allmänna termer som ett ”kluster av moderna perspektiv” präglade av öppenhet, valfrihet och förmåga att kunna belysa komplexa förhållanden. Överhuvudtaget finns i det icke-disciplinära och eklektiska en total brist på anpassning till särskilda metoder och procedurer som annars, enligt Willis, är så kännetecknande för akademiska traditioner. Det avgörande är inte disciplinär trohet och konformitet, utan en pragmatisk attityd i syfte att hitta de bästa sätten att förklara samtida kulturella former.

Willis ser på ett övergripande plan Barkers bok som att disciplinen kommer till ett nytt särskilt mognadsstadium:

the coming to majority of the first of the ‘non-disciplinary’ disciplines! (s xx).

I likhet med Barker säger sig Willis inte vara bekymrad om disciplinära gränser, han är knappast ens bekymrad om den status som icke-disciplinen cultural studies har:

Like Chris Barker, I am not fussed about disciplinary boundaries, less fussed than he is actually about the privileged status of cultural studies (s xx).

Trots att Willis här säger sig vara helt obekymrad om gränsernas betydelse och kunskapsområdets benämning överhuvudtaget så har vi ovan sett att de spelar en mycket stor roll för hans beskrivning av området. Så långt Willis.

Barker inleder sin framställning med vad han kallar en ”hälso-deklaration”, vilket kan ses som hans sätt att försöka förklara vad detta kunskapsområde är och hur det förhåller sig till andra. För det första, menar han, så kan inte detta kunskapsfält tala med ”en röst” och han vill förklara det faktum att han själv skrivit denna översiktliga textbok med denna omöjliga förutsättning att han själv saknar en röst att representera fältet med (s 4). Mer än de andra är han radikal i sin syn på att fältet kulturstudier saknar referent och denna syn är ett resultat av hans språkspelsperspektiv som gör gällande att kulturstudier inte finns annat än som ett särskilt slags diskursiv formation. Det sättet på vilket Barker förklarar kunskapsfältets förhållande till verkligheten är alltså mindre direkt än dem vi stött på tidigare och mer baserat i textuell analys.

I likhet med andra anser han det vara svårt att identifiera gränser för kulturstudier, i alla fall sådana gränser som avgränsar fältet som

a coherent, unified, academic discipline with clear-cut substantive topics, concepts and methods which differentiate it from other disciplines. Cultural studies is, and always has been, a multi- or post-disciplinary field of inquiry which blurs the boundaries between itself and other ‘subjects’ (s 5).

Men denna öppenhet innehåller också risker, exempelvis risken att fältet kan innebära vad som helst. Barker uttrycker en ängslan för att det kan uppfattas på det sättet samtidigt som han analytiskt försöker urskilja vad som differentierar det från andra kunskapsfält. Som exempel på sådana kännetecken väljer han makt och politik och kunskapens roll i politiska sammanhang.

Att studera kultur i traditionella discipliner och att göra det i kontexter där kulturstudier institutionaliserats lokalt är, enligt honom, olikartade aktiviteter. Det förra är inte exempel på kulturstudier men det senare är det. Kulturstudier har inget särskilt ursprung

och om detta ursprung till äventyrs lokaliseras gör man våld på andra möjliga perspektiv att skildra dess historia, men detta förhållande betyder samtidigt inte att fältet inte kan benämnas. Som diskursiv formation är kulturstudier följande:

... a cluster (or formation) of ideas, images and practices, which provide ways of talking about, forms of knowledge and conduct associated with, a particular topic, social activity or institutional site in society (Hall, 1997a, s 6). Cultural studies is constituted by a *regulated* way of speaking about objects (which it brings into view) and coheres around key concepts, ideas and concerns. Further, cultural studies had a moment at which it named itself, even though that naming marks only a cut or snapshot of an ever-evolving intellectual project (s 6, emfas i original).

Kulturstudier är alltså ett ”kluster” av olika praktiker och ett reglerat sätt att tala om sina objekt som kretsar kring begrepp, idéer och viljor. Till skillnad från exempelvis Angela McRobbie menar han att det är nödvändigt att disciplinera kulturstudier (7), trots att dess historiska genes är och bör förbli oklar. Barker menar att McRobbie går för långt när hon romantiserar kring disciplinens lösa karaktär och han håller inte alls med om hennes ängslan för att cultural studies skall förlora sin värdefulla ”disciplinary looseness” (7). Benämningen av fältet ser Barker, precis som Willis ovan, som ett utslag av tillfälligheter. Barker ser sig själv i viss kontrast till dem som inte vill skapa nya disciplinära gränser för kunskapsområdet. Givetvis påverkas han här av sin uppgift att skriva en handbok som för sitt genomförande kanske underlättas av att det finns sådana gränser. Det är ett akademiskt överlevnadskrav för kulturstudier att kunskapsområdet disciplineras (7). För detta syfte arbetar han vidare med Tony Bennetts kända definition, eller snarast element i en definition, i *Culture: A Reformer's Science* (1998) som tar upp följande fyra egenskaper: den interdisciplinära karaktären, studiet av meningsfulla praktiker, studiet av makt, kultur och förändring samt ett exempel på högre utbildning som allierar sig med omvärlden. I en avslutande passage sammanfattar Barker sin syn på disciplinen och han är här mån om att befästa att detta inte kan vara precis vad som helst:

Cultural studies is a multi-disciplinary or even post-disciplinary field of inquiry which blurs the boundaries between itself and other disciplines. However, since cultural studies does not wish to be thought of as ‘anything’ (Hall 1992a), it has sought to differentiate itself through its politics. Cultural

studies consistently claims to be centred on issues of power, politics and the need for social change. Indeed, cultural studies has aspirations to form links with political movements outside of the academy. Thus, cultural studies is a body of theory and a set of political stances, including the production of theory as a political practice (indeed, its pre-eminent practice). For cultural studies, knowledge is never a neutral or objective phenomenon, but a matter of positionality ... (s 349).

I slutordet betonar Barker återigen vikten av att kulturstudier inte kan uppfattas som "anything".

3. Sambandscentral för överskridande dialoger

Den tvåsidiga presentationen av ACSIS på dess webbplats är en betydligt kortare text än de som tidigare har behandlats och är i den meningen kanske svår att jämföra med de tidigare. Dessutom är det ett annat slags marknadsföringstext än de vi tidigare tittat på, även om också förordet till en antologi och inledningen till en lärobok avser att tilltala en publik. Men här görs flera intressanta markeringar av kunskapsområdet och dess gränser. Trots texternas inbördes olikheter är det betydelsen av gränser i dem som intresserar oss här. Forskningsfältet sägs i ACSIS-texten vara "vitalt" och "internationellt växande". Det beskrivs som ett tvärvetenskapligt fält där "nya fenomen, metoder och teorier utprövas i gränsområdena mellan etablerade ämnen och traditioner". Man syftar till att skapa förbindelser mellan olika områden med hjälp av "överskridande dialoger" men även med hjälp av "reflexiv kritik" där enskilda företrädare skapar distans till sin verksamhet. ACSIS sägs vilja bedriva "spetsforskning och högre utbildning på området för tvärvetenskaplig kulturforskning":

Här behövs tvärvetenskapliga kulturstudier som genomför skarpa kulturella analyser, bred dialogisk kommunikation och djärvt kritiskt tänkande.

Överhuvudtaget ser man sin verksamhet som en sambandscentral, en "länkande, drivande och kvalitetshöjande motor och mötesplats" som ska vara en "nationell resurs för utbyte mellan ämnen, universitet, länder och intellektuella strömningar". ACSIS avser att bilda "länkar mellan olika ämnen och traditioner som annars sällan har kontakt, men som måste samverka för att aktuella samhällsproblem och kulturprocesser ska kunna hanteras". Man vill också öppna "kanaler mellan orter som annars riskerar att isoleras från varandra i defensiv konkurrens". Nätverk ska byggas inte bara inom landet utan också med det "transnationella" forskarsamhället.

Omvärldsanalysen tecknar bilden av snabba förändringar och "omtumlade förskjutningar i kultur och samhälle". Själva området kulturstudier och dess objekt befinner sig "i kulturens gränsland", det vill säga gränser och förändringar i samband med kulturen är en central del av vad man studerar: "ACSIS är således själv ett gränslandsprojekt, som med nya grepp utforskar gränsländer och samtidigt öppnar gränspassager för kulturstudierna". Man noterar att "kulturens roll och omfattning har växt och samtidigt problematiserats". Kulturfrågor placeras på dagordningen i en värld som kännetecknas av "den postindustriella och postkoloniala världens transformationer" och uppbyggnaden av nya globala maktstrukturer. Detta förändringsscenario ställer också nya krav på kulturforskningen: "Gamla gränser mellan länder, orter, ämnen och traditioner föråldras snabbt". Här skapas också nya fenomen och tendenser i samhället, nya gemenskaper och skillnader "på tvärs mot vissa traditionella strukturer". Allt detta sammantaget ökar "behovet av nya sätt att tolka och analysera, där traditionella ämnesgränser behöver överbryggas". Studierna inom ACSIS bedrivs i "tre övergripande och inbördes överlappande 'zoner'" kallade "interpretations", "interactions" och "interventions".

Analys och diskussion

Vi har kortfattat sett tre olika exempel på gränsarbete inom området kulturstudier. Att tala om gränser i de sammanhang vi har valt är givetvis ingenting konstigt, utan det är en del av den uppgift som ligger framför den som skall introducera en antologi, skriva (ett förord till) en lärobok och att presentera en hemsida för en nationell forskningsverksamhet. Detta är tillfällen då gränser på olika sätt topicaliseras. Vid etableringen av ett kunskapsfält (eller ett nytt program) kan man ha nytta av att i viss mån dramatisera skillnaderna mellan gammalt och nytt. Man tar hjälp av liminala metaforer i sitt gränsarbete för att beskriva egenskaper hos det nya som skiljer det från det gamla, i detta fall vad som kännetecknar det nya fältet kulturstudier i relation till de "gamla ämnen" och "traditionella discipliner" som finns. Gränsarbetet sker med liminala metaforer, inte bara de som motställer gammalt och nytt, utan även motsatspar som avser att polarisera kvalitet och innehåll i forskning eller utbildningsprogram.

Vi har redan nämnt att de olika texterna är hämtade från helt olika sammanhang. De olikheter som framträder kan delvis förklaras med att texterna tillhör olika så kallade verksamhetstyper (antologi, lärobok, förord, webbplats). Vi intresserar oss för att inventera de sätt på vilka gränser omtalas för att få exempel på den betydelse som

gränser spelar för fältet kulturstudier. En djupare analys av detta skulle givetvis kräva en mer omfattande inventering och analys av konkreta exempel.

De texter vi har valt och de röster som kommer till tals där kan sägas representera några olika generationers röster inom fältet. Å ena sidan hör vi rösterna från Willis och indirekt från McRobbie som verkade i en tid då man inte var lika bekymrad om gränserna som man är i ett senare skede (hos Barker och ACSIS) när fältet skall institutionaliseras och konsolideras. McRobbie kritiserar av Barker för att hon romantiskt vill hålla fast vid en "disciplinary looseness" och något liknande märks hos Willis i dennes kritiska distans till anspråken på privilegierad status hos fältet kulturstudier överlag. Barker är mer pragmatisk i sin vilja att skapa en ny disciplin av kulturstudier av överlevnadsskäl och i ACSIS språkbruk hörs vissa ekon av samtidens managementinriktade utbildningspolitik i slagord som "spetsforskning", "skarpa" analyser och "dialogisk kommunikation". Sålunda är det i dessa texter olika skeden av fältet kulturstudier som kommer till tals.

Gränserna omtalas i dessa texter huvudsakligen på tre olika sätt: de vetenskapliga gränserna, forskningsfältets gränser, och gränserna mellan akademi och samhälle.

1. De vetenskapliga gränserna gäller i vilken mån kulturstudier kan sägas vara en vetenskaplig disciplin. De flesta är överens om att området inte är en disciplin i konventionell mening, eftersom det saknas en klart avgränsad uppsättning metoder. I stället befinner sig metoder och teorier i en ständig förändringsprocess där de inte kan vare sig kanoniseras eller föreskrivas. Området är svårt att avgränsa som en disciplin för det utgörs av många olikartade röster som varken kan eller bör homogeniseras. Till skillnad från traditionella discipliner, kännetecknas fältet av en medveten non-konformitet ifråga om metoder och teorier. Det är sålunda snarast en ständig inbyggd uppmuntran till nyskapande och förändringar. Ordet eklekticism används för att beskriva fältets förhållande till metoder och teorier: man lånar fritt och det är helt i sin ordning att göra det, samt att kombinera olika typer av influenser. Sammantaget bildar kulturstudier som ett metodiskt och teoretiskt fält ett "kluster" som pragmatiskt kan utnyttjas för att på bästa sätt analysera och förstå kulturella fenomen i samtiden. Särskilt i ACSIS-texten används ymnigt liminala uttryck och metaforer som "gränsområden", "förbindelser", "samband", "dialoger", "gränspassager" och att "överbrygga" gamla ämnen. Huruvida kulturstudier skall ses som en disciplin eller ej råder det delade meningar om. Vi hör här ekot av McRobbies betoning på att behålla en "disciplinary looseness" men ordet "disciplin" an-

vänds av de flesta andra för att beskriva ett område som dock inte liknar vanliga discipliner. För Willis är det en "non-disciplinary discipline" och en "supradiscipline". Barker menar med utgångspunkt från Bennetts kända definition att kulturstudier måste bli en disciplin.

I de exempel på kulturstudier som jag analyserat framställs det som det "evigt unga" forskningsfältet. Kulturstudier går mycket längre än andra fält i sin legitimering av att göra något nytt: de utlovar det "evigt unga", en kulturvetenskaplig *perpetuum mobile*, en maskin som ständigt utvecklar det nya. I detta avseende har fältet vissa likheter med den positivistiska grundsynen om kunskapens ständiga tillväxt och utveckling. Idéerna om det mobila och nomadiska i kunskapssökandet innebär dock en helt annan typ av plattform för denna utveckling. I relation till de tidigare presenterade kategorierna om kunskapens dynamik (jfr ovan) passar kulturstudier, trots en viss likhet med positivismen, dock bättre in på den fjärde typen, det vill säga förnekandet av kunskapens systematiska kontinuitet. Den inbyggda synen på det nya innebär ett krav om ständig förnyelse.

2. Forskningsfältets eller studieobjektets gränser omtalas ofta. Här beskrivs i likhet med den ovanstående punkten ett undflyende fält som är svårt att kartera och som kanske inte ens bör karteras. I snabba historiska skisser och omvärldsanalyser påpekas denna föränderliga karaktär där "gamla gränser åldras" snabbt i en värld stadd i snabb förändring. Det som skall studeras är alltså ständigt utsatt för rörelse, transformation och förskjutning. I kombination med bristen på bestämda och avgränsade metoder tycks dessa två fenomen förstärka varandra. För att spetsa till det en smula kan man säga att den gränslösa vetenskapen skall studera det gränslösa objektet. Det intressanta tycks finnas i mellanformer och gränzoner snarare än i det konventionella och etablerade. När det gäller vetenskapen så fanns det en explicit brist på konformitet till det som räknas som konventionella discipliner, men när det gäller fältet kan man säga att det finns en starkt explicit konformitet när det gäller att spegla fältets eklektiska karaktär. Världen är inte prydligt sammansatt och kan därför inte heller beskrivas som sådan. ACSIS beskriver studiefältet själv som ett "gränsländ" och hela projektet är ett "gränsländsprojekt". Den mest extrema positionen intas av Barker som hävdar att kulturstudier saknar referent i verkligheten, det vill säga det man studerar är inte dessa fenomen i sig utan sättet på vilket de omtalas och diskuteras.

Kulturstudiernas epistemologi innebär att när de skall förklara hur de använder sig av relationen till studieobjektets gränser så sker det med hjälp av mimetiska argument. Verkligheten är eklektisk, undflyende och sammansatt – alltså måste forskningen också vara det. Denna mimetiska strävan blir dock bekymmersam eftersom den

inte passar så väl ihop med den tidigare legitimeringen av evigt ung föränderlighet. Även om den verklighet som kulturstudier vill studera framställs som gränslös smyger sig ändå de realistiska-mimetiska argumenten in när denna position skall legitimeras.

3. Det tredje huvudsakliga sättet på vilket gränser omtalas är när man beskriver det speciella sätt på vilket området kulturstudier griper in i verklighetens skeenden. Det är för många av dess förespråkare ett explicit politiskt projekt där man tar parti för de svaga och nedtystade i samhället. Det politiska engagemanget i syfte att skapa social förändring är särskilt markant i fältets tidigare skede men lever ännu kvar hos många senare företrädare. Forskningen ses som en politisk verksamhet och för detta syfte bör även de med akademisk auktoritet medvetet tona ner sin egen roll. Det handlar inte om att akademiker skall kliva ut på fältet för att styra och ställa utan för att mer försiktigt ingripa i skeenden och lyfta fram de röster som redan finns där. Analysen ställs i politikens tjänst som en form av intellektuell motiverad aktivism. Även i Barkers mer diskursiva sätt att förstå fältet kulturstudier finns en explicit vilja att särpräglade fältet genom dess fokus på makt och politik och att länka sig med politiska aktörer utanför akademien. Att bedriva kulturstudier innebär inte att vara objektiv utan att konkret positionera sig i ett politiskt fält. Det är en aktivism där akademien är basen. En något mindre explicit politisk vilja syns hos ACSIS, även om man talar om "intervention" som en av dess tre zoner, som mer ser sin roll som lednings- och sambandscentral för att koordinera olika nationella initiativ, och detta har förstås mer att göra med dess institutionella roll som kulturadministrativ enhet än med en beskrivning av vad de anser vara kunskapsfältets viktigaste uppgifter.

Forskningen har att göra med makten över verklighetsbeskrivningen. Inom, kulturstudier vill man problematisera den neutralitet som förknippas med den vetenskapliga attityden. Makten har också med gränserna att göra eftersom kategorier som stelnar tenderar att behandlas som konsolideringen av gränser vilka i sin tur behöver överskridas. Gränserna betraktas som suspekta då de ofta rymmer ett bevarande av makten. Överskridandet av gränser kan därför ses som ett slags motstånd.

I alla dessa framställningar spelar gränserna en viktig roll. Kulturstudier är ett fält som går mycket långt i att medvetet bryta ner befintliga gränser, ibland är det rentav ett tillstånd av ikonoklastisk gränslöshet som eftersträvas när det gäller synen på vetenskapen, objektet och relationen till det omgivande samhället. En rebellisk frimodighet kombineras med en pragmatisk uppfinningsriktighet i analyser av samtida kulturella fenomen. Man avstår också gärna från sin

egen akademiska auktoritet. Men inte alltid. ACSIS skriver suggestivt fram det mångtydiga "gränslandet" som sitt utforskningsobjekt och bygger vidare på denna metaforik med att tala om "gränspassager" och annat. För dem är det själva otydligheten i ett gränstillstånd som är intressant och som skall utforskas. Gränslösheten är dock mest en lockelse för i praktiken är det inte hållbart för de insatser som görs. Samtidigt finns en rädsla att gränslösheten skall leda över i total anarki och "anything goes". Barker är mest explicit när han namnger denna rädsla och han är samtidigt den som mest insisterar på att en ny disciplin verkligen måste byggas.

Denna analys av exempel från området kulturstudier visar att där sker ett viktigt och omfattande gränsarbete. Gränsarbetet syftar till att bryta ner "gamla" gränser som försvaras av ämnen och traditioner, men även att bryta ner de gamla gränser som försvaras av disciplinernas avgränsning av sina studieobjekt. I kulturstudier vill man exploatera gränslanden både i vetenskapen och i den värld som skall "beforskas". Utöver detta vill man förändra den vetenskapliga rollen för att denna skall utvecklas mer i en interventionistisk och aktivistisk inriktning genom att se gränser som uttryck för makt. Som ett resultat av kunskapsområdets gradvisa institutionalisering blir det viktigare att försöka skapa nya avgränsningar, detta motiveras dels med studenternas behov och dels med finansieringsmöjligheterna.

Gränsöverskridandet kan ses som en del av den övergripande trenden som syftar till innovation och förändring och där nästan all högre utbildning och forskning tycks vara en del (jfr ovan). Att presentera någonting som "nytt" bygger på en nästan oemotståndlig logik i synen på kunskapens dynamik, nämligen att det alltid finns något nytt att veta och att detta alltid utgör en motivering för att erövra det vetandet. Att tala om förändring i termer av det "gränsöverskridande" kan förstås som det strategiska försöket att exploatera området mellan vetenskaper och mellan vetenskapernas konventionella objekt. Genom att använda detta begrepp vädjar man till att betrakta det "nya" i det som gått förlorat som resultatet av en tidigare mandatfördelning. I viss mån leder detta till att man ger de gamla ämnena och disciplinerna skulden för att någonting "nytt" har missats, eller för att uttrycka det mer positivt, tack vare de gamla disciplinernas framgångar har det uppstått en mängd av nya gränssytor som måste exploateras.

Det är väl känt att vetenskapen och kunskapen har såväl sin retorik och stil som sin dramaturgi och sitt berättande. Med användningen av de liminala metaforerna ("gränsland", "gränspassager", etcetera) ser vi hur gränsarbetet i kulturstudier får en dramaturgisk dimension när de olika motsatsparen ställs mot varandra. Vi har no-

terat att dessa dramaturgiska dimensioner blir något starkare i de uppräknade sammanhang som explicit handlar om marknadsföring (AC SIS) och att de ser annorlunda ut i de mer resonerande uttrycksformerna.

Noter

1. Vid konferensen "Kulturstudier i Sverige" 2005 uppehöll sig flera av plenarföreläsarna vid frågan om gränsernas betydelse i kulturstudier. Flera av dem pläderade för att "bryta hävdvunna mönster" och att utveckla ett "brobyggande fält" i "korsvägar" mellan discipliner.
2. I en analys som tar sin utgångspunkt just i de bidrag som presenterades vid konferensen 2005 diskuterar Marianne Winther Jörgensen (kommande) från ett vetenskapsteoretiskt perspektiv de trender ifråga om kritiska kunskapsanspråk som råder inom fältet. Vid skrivandet av denna text har jag haft tillgång till Winther Jörgensens analys och jag vill även tacka för de insiktsfulla kommentarer som hon har gett på min text.

Referenser

- AC SIS *Advanced Cultural Studies Institute of Sweden, presentation.*
<http://www.isak.liu.se/acsis/presentation> [2005-05-24].
- Barker, Chris (2000): *Cultural Studies: Theory and Practice.*
London: Sage.
- Becher, Tony & Trowler, Paul (2001): *Academic Tribes and Territories. Intellectual Enquiry and the Culture of Disciplines.*
Second edition. Buckingham: Open University Press.
- During, Simon (1993): *The Cultural Studies Reader.* London:
Routledge.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis.* London:
Longman.
- Gibson, Mark (kommande): *Culture & Power. A History of Cultural Studies.* London: Berg.
- Gieryn, Thomas (1999): *Cultural Boundaries of Science. Credibility on the Line.* Chicago: University of Chicago Press.
- Hannan, Andrew & Silver, Harold (2000): *Innovating in Higher Education. Teaching, Learning and Institutional Cultures.*
Buckingham: Open University Press.
- Hannerz, Ulf (1983): *Över gränser. Studier i dagens socialantropologi.* Lund: Liber.
- Hartley, John (2003): *A Short History of Cultural Studies.*
London: Sage.

- Hylland Eriksen, Thomas (2001): *Ögonblickets tyranni. Snabb och långsam tid i informationssamhället*. Nora: Nya Doxa.
- Idvall, Markus & Schoug, Fredrik, red (2003): *Kunskapsamhällets marknad*. Lund: Studentlitteratur.
- Ingelstam, Lars (2004): *Kampen om kunskapen*. Pedagogiska Magasinets skriftserie, Nr 3. Stockholm: Lärarförbundet.
- Kirp, David L (2003): *Shakespeare, Einstein and the Bottom Line: The Marketing of Higher Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Klein, Julie Thompson (1996): *Crossing Boundaries. Knowledge, Disciplinarity, and Interdisciplinarity*. Charlottesville and London: University Press of Virginia.
- Köhler, Wolfgang (1940): *Dynamics in Psychology*. New York: Liveright.
- Liedman, Sven-Eric (1999): *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Stockholm. Albert Bonniers förlag.
- McCarthy, E Doyle (1996): *Knowledge as Culture. The New Sociology of Knowledge*. London: Routledge.
- McRobbie, Angela (2005): *The Uses of Cultural Studies*. London. Routledge.
- Saukko, Paula (2003): *Doing Research in Cultural Studies. An Introduction to Classical and New Methodological Approaches*. London: Sage.
- Shumar, Wesley (1997): *College for Sale. A Critique of the Commodification of Higher Education*. London: Falmer.
- Thrift, Nigel (2005): *Knowing Capitalism*. London: Sage.
- Van Gennep, Arnold (1977): *The Rites of Passage*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Vetenskapsrådet (2003): *En stark grundforskning i Sverige – Vetenskapsrådets forskningsstrategi för 2005–2008* [propositionsunderlag]. Stockholm: Vetenskapsrådets rapportserie 2003:11.
- Winther Jörgensen, Marianne (kommande) *Kulturstudier i Sverige – ett kritiskt forskningsfält? I Bodil Axelsson & Johan Fornäs, red: Kulturstudier i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

